Premium e-Journal of Social Sciences

Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi
Uluslararası Hakemli Dergi- International Refereed Journal
ISSN: 2687-5640

Received / Makale Geliş Tarihi 29.05.2026
Published / Yayınlanma Tarihi 31.07.2026
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 10 (68)
pp / ss 1106-1113

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.21750181
Mail: editor@pejoss.com

Öğr. Üyesi Rüxsare Hüseynova
Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Nahçıvan, Azerbaycan huseynovaruxsare@ndu.edu.az
https://orcid.org/0000-0001-9581-5680

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Azerbaycan Müzik Geleneklerinin Araştırılması

A Study of Azerbaijani Musical Traditions in the Context of UNESCO Intangible Cultural Heritage

ÖZET

Bu makale, Azerbaycan müzik kültürüne ait UNESCO tarafından korunan Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarının incelenmesine adanmıştır. Araştırmanın güncelliği, ulusal müzik mirasının küreselleşme koşullarında korunması, gelecek nesillere aktarılması ve uluslararası düzeyde tanıtılması gerekliliği ile ilişkilidir. Azerbaycan halkının zengin müzik gelenekleri, onun ulusal kimliğinin, manevi değerlerinin ve tarihsel hafızasının önemli bir taşıyıcısı olduğundan, bu mirasın incelenmesi ve tanıtılması özel bir önem taşımaktadır.

Araştırmanın amacı, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine dahil edilmiş Azerbaycan müzik kültürü unsurlarının incelenmesi, bunların ulusal-kültürel değerinin belirlenmesi ve uluslararası düzeyde korunmasının öneminin araştırılmasıdır. Makalede ayrıca Azerbaycan'ın UNESCO ile iş birliği tarihi, bu alandaki devlet politikası ve Haydar Aliyev Vakfı tarafından gerçekleştirilen projeler de ele alınmıştır.

Araştırmanın metodolojik temelini tarihsel-karşılaştırmalı, betimleyici, sistematik analiz ve genelleme yöntemleri oluşturmaktadır. Konuyla ilgili bilimsel literatür, resmî belgeler ve UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras alanındaki materyalleri incelenmiştir.

Araştırmanın bilimsel yeniliği, Azerbaycan müzik kültürünün UNESCO tarafından korunan unsurlarının bütüncül bir sistem içerisinde analiz edilmesi ve bunların ulusal-kültürel kimliğin oluşumundaki ile uluslararası kültürel ilişkilerin gelişimindeki rolünün değerlendirilmesidir.

Araştırma sonucunda Azerbaycan mugamı, âşık sanatı, tar icracılığı, kemençe icracılığı, balaban icrası ve Nahçıvan yallılarının UNESCO tarafından korunan önemli somut olmayan kültürel miras unsurları olduğu belirlenmiştir. Bu sanat türleri halkın kadim tarihini, estetik dünya görüşünü ve manevi değerlerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu unsurların uluslararası düzeyde tanınması, Azerbaycan kültürünün dünya kültürüne entegrasyonuna önemli katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, UNESCO listelerine dahil edilen müzik mirası unsurları, Azerbaycan'ın zengin kültürel mirasının uluslararası düzeyde tescili olmakla birlikte, bu mirasın korunması, araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması yönündeki faaliyetlerin önemini daha da artırmaktadır. Bu mirasın yaşatılması ve tanıtılması, ulusal-kültürel değerlerin korunmasının temel şartlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan müzik kültürü, UNESCO, somut olmayan kültürel miras, mugam, milli müzik gelenekleri.

ABSTRACT

This article is devoted to the study of the elements of Azerbaijan's musical culture included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage list. The relevance of the research is associated with the necessity of preserving national musical heritage under the conditions of globalization, transmitting it to future generations, and promoting it at the international level. Since the rich musical traditions of the Azerbaijani people are an important carrier of their national identity, spiritual values, and historical memory, the study and promotion of this heritage are of particular significance.

The aim of the research is to examine the elements of Azerbaijani musical culture included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage Lists, to determine their national and cultural value, and to analyze the importance of their protection at the international level. The article also considers the history of Azerbaijan's cooperation with UNESCO, state policy in this field, and projects implemented by the Heydar Aliyev Foundation.

The methodological basis of the research consists of historical-comparative, descriptive, systematic analysis, and generalization methods. Scientific literature, official documents, and UNESCO materials related to intangible cultural heritage have been analyzed.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the elements of Azerbaijani musical culture protected by UNESCO as a unified system, as well as in the assessment of their role in the formation of national cultural identity and the development of international cultural relations.

The research findings indicate that Azerbaijani mugham, ashig art, tar performance, kamancha performance, balaban performance, and the Nakhchivan yalli dances are among the important elements of UNESCO's Intangible Cultural Heritage. These art forms reflect the ancient history, aesthetic worldview, and spiritual values of the Azerbaijani people. At the same time, their international recognition significantly contributes to the integration of Azerbaijani culture into world culture.
In conclusion, the inclusion of these musical heritage elements in UNESCO lists not only confirms Azerbaijan's rich cultural heritage at the international level but also increases the importance of efforts aimed at its preservation, study, and transmission to future generations. The preservation and promotion of this heritage are fundamental conditions for safeguarding national and cultural values.
Keywords: Azerbaijani musical culture, UNESCO, intangible cultural heritage, mugham, national musical traditions.

1. GİRİŞ

Millî müzik gelenekleri, her halkın kültürel mirasının ayrılmaz bir parçasıdır ve bunların korunması büyük önem taşımaktadır. Millî müzik örnekleri, kuşaktan kuşağa aktarılan manevi değerleri, gelenek ve görenekleri ile tarihsel deneyimleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu geleneklere değer verilmesi ve onların geliştirilmesi, bir halkın kendine özgü karakterinin, millî kimliğinin ve kültürel çeşitliliğinin korunmasına hizmet etmektedir. Millî müzik geleneklerinin korunması için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlar arasında millî müzik sanatının konserler, festivaller, yarışmalar ve benzeri etkinlikler aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılması, millî müzik eğitiminin geliştirilmesi, müzik folklorunun derlenmesi ve araştırılması, geleneksel müzik çalgılarının yapımının desteklenmesi ve millî müzik geleneklerinin uluslararası alanda tanıtılması yer almaktadır. Millî müzik sanatının dünya çapında tanınması ve korunması sürecinde UNESCO'nun son derece önemli bir rolü bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), dünya halkları arasında iş birliğini geliştirmek suretiyle barışın ve güvenliğin güçlendirilmesi amacıyla kurulmuştur. Zira bilindiği üzere, dünyaya barış ve insanlığa mutluluk getirecek yol, kültür ve bilimden geçmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti, 3 Haziran 1992 tarihinde UNESCO'ya üye olmuş, 1996 yılından itibaren ise UNESCO ile Azerbaycan arasında iş birliği memorandumları imzalanmaya başlanmıştır. "Ulu Önder Haydar Aliyev'in dış politika faaliyetleri sonucunda Azerbaycan halkının kültürel mirasının korunması, kültürünün geliştirilmesi, bilim ve eğitimin dünya standartlarına ulaştırılması ve uluslararası normlara uygun hâle getirilmesi alanlarında kapsamlı bir devlet politikası oluşturulmuş; UNESCO çerçevesindeki iş birliği ilkelerinin uygulanmasına yönelik devlet programları hazırlanmış ve ilgili kurumsal mekanizmalar belirlenmiştir" (3, s. 17). Haydar Aliyev'in ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in başarılı diplomatik faaliyetleri sayesinde hem ülke içinde hem de uluslararası düzeyde UNESCO kapsamında üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için elverişli sosyo-politik bir ortam oluşturulmuştur.

UNESCO ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişiminde en önemli adımlardan biri, Haydar Aliyev'in Aralık 1993'te Fransa Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği resmî ziyaret sırasında atılmıştır. Söz konusu görüşmede, Azerbaycan Cumhuriyeti ile UNESCO arasındaki çok yönlü iş birliğinin genişletilmesi yolları ve karşılıklı ilişkilerin gelişim perspektifleri ele alınmıştır.

Azerbaycan'ın zengin millî mirasının ve kültürel değerlerinin korunmasında Azerbaycan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı Mehriban Aliyeva'nın hizmetleri son derece önemlidir. Mehriban Aliyeva, Azerbaycan'ın zengin kültürel mirasının korunması, incelenmesi ve araştırılmasına yaptığı katkılar nedeniyle Eylül 2004'te UNESCO tarafından Sözlü ve Müzikal Gelenekler Alanında İyi Niyet Elçisi unvanına layık görülmüş; bu gelişme, söz konusu saygın kuruluş ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine ve genişlemesine katkı sağlamıştır.

UNESCO, evrensel insani değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde dünya çapında önemli çalışmalar yürütmektedir. Azerbaycan'ın millî ve manevi değerlerinin korunması alanında da kayda değer başarılar elde edilmiştir. Bu kapsamda, muğam ve âşık sanatı, millî kültürel mirasın önemli unsurları olan yallılar ile geleneksel müzik çalgılarından tar, kamança ve balaban, UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir. Söz konusu kültürel unsurlar, Azerbaycan halkının zengin tarihini ve kültürel birikimini yansıtan önemli miras örnekleri olarak kabul edilmektedir.

Foto 1. Muğam üçlüsü. Klasik Azerbaycan muğamı. (URL 1.)

2. MUĞAM SANATI: AZERBAYCAN MÜZİK KÜLTÜRÜNÜN ZİRVESİ

Muğam, dünya müzik hazinesinin incisi ve Azerbaycan millî müzik kültürünün en değerli miraslarından biridir. Muğam sanatı, yüzyıllar boyunca Azerbaycan halkının millî kimliğini yansıtan temel unsurlardan biri olarak kültürel mirasın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Doğaçlama esasına dayanan, vokal ve enstrümantal müziğin birlikteliğinden meydana gelen muğam, Azerbaycan müziğinin en önemli türlerinden biridir. Muğamlarda Azerbaycan halkının zengin dünya görüşü, duygu ve düşünceleri kapsamlı bir biçimde ifade edilmektedir.

Yüzyıllar boyunca sözlü gelenek yoluyla, ustadan çırağa aktarılarak günümüze ulaşan Azerbaycan muğamı, bugün de dünya çapında ilgi görmeye ve yayılmaya devam etmektedir. Günümüzde bağımsız Azerbaycan Devleti tarafından yürütülen kültür politikalarının önemli bir parçasını oluşturan kültürel süreçler, muğam sanatının geliştirilmesi, tanıtılması ve araştırılması bakımından yeni bir aşamayı temsil etmektedir. Bu sayede Azerbaycan, uluslararası alanda bir "muğam ülkesi" olarak tanınmaktadır.

Özellikle muğam sanatının uluslararası bir statü kazanması ve 2008 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmesi, bu alanda elde edilen en önemli başarılar arasında yer almaktadır. Günümüzde muğam sanatının korunması ve geliştirilmesi amacıyla çok sayıda proje, festival, uluslararası muğam yarışması ve bilimsel sempozyum düzenlenmekte; devlet tarafından bu alana büyük destek sağlanmaktadır. Bu çalışmalar, söz konusu görkemli müzik mirasının gelecek kuşaklara aktarılması için sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

Bakü'de Uluslararası Muğam Merkezi'nin inşa edilmesi de bu alandaki önemli gelişmelerden biri olmuştur. Ayrıca, Haydar Aliyev Vakfı'nın girişimiyle hayata geçirilen "Muğam-İnternet", "Muğam Antolojisi", "Muğam Dünyası", "Muğam Merkezi", eğitim materyali niteliğindeki "Azerbaycan Muğamı", "Karabağ Hanendeleri" ve "Muğam Ansiklopedisi" gibi CD albümleri ve yayınlar, muğam sanatının çağdaş düzeyde araştırılması ve tanıtılması açısından değerli kaynaklar teşkil etmekte, aynı zamanda muğama olan ilgiyi daha da artırmaktadır.

Günümüzde Azerbaycan muğamı, Avrupa'nın önde gelen ülkelerindeki konser salonlarında ilgiyle dinlenmekte ve büyük beğeniyle karşılanmaktadır. Bu durum, muğam sanatının dünya kültür sahnesinde giderek daha görünür hâle geldiğini ve evrensel bir kültürel değer olarak kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim Azerbaycan Besteciler Birliği Başkanı Firengiz Alizade'nin de ifade ettiği üzere, "muğam Azerbaycan'ın genetik kodu ve insanlığın ortak mirasıdır." Bu eşsiz kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması ise toplumun tüm kesimlerinin ortak sorumluluğudur.

UNESCO İyi Niyet Elçisi ve Azerbaycan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı Mehriban Aliyeva'nın belirttiği gibi: "Muğam, kalbimizin özel bir makamıdır… Biz muğamı gelecek nesillere kalbimizin ve ruhumuzun bir parçası olarak miras bırakıyoruz. Muğam, gelecek kuşaklara köklerine bağlılık, millî onur, gurur, duygusal zenginlik, acıyı hissedebilme ve başkalarının acılarını paylaşabilme yetisi ile kendi özünde taşıdığı manevi olgunluk ve bütünlük gibi değerleri kazandırma gücüne sahiptir."

Gerçekten de toprağa ve köklere bağlılık, vatanseverlik, millî haysiyet duygusu, misafirperverlik, iyilikseverlik, merhamet ve duygusal zenginlik gibi değerler muğam felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bu yönüyle muğam, yalnızca bir müzik türü değil, aynı zamanda Azerbaycan halkının tarihsel hafızasını, kültürel kimliğini ve manevi dünyasını yansıtan önemli bir kültürel ifade biçimidir.

3. ÂŞIK SANATI: SÖZLÜ GELENEK VE HALK KÜLTÜRÜ

Âşıkların müzikal-poetik yaratıcılığı, Azerbaycan müziğinin sözlü gelenek temelinde gelişmiş en önemli ve köklü türleri arasında yer almaktadır. Âşık sanatı, Azerbaycan halkının millî kimliğinin, dilinin ve kültürel değerlerinin korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. "Aşık" kelimesi, "sanata tutkunluk" anlamını da taşımakta olup, bu sanat geleneği tarih boyunca halkın duygu, düşünce, istek ve arzularını yansıtan güçlü bir ifade biçimi olarak büyük bir ilgi görmüştür.

Âşıklar, halk arasında koşma, bayatı söyleyen, destan anlatan halk sanatçıları olmanın yanı sıra; aynı zamanda bilge birer ustad, toplumun sorunlarına duyarlı bir rehber ve danışman olarak da kabul edilmişlerdir. Geniş bir dünya görüşüne, yaşam tecrübesine ve hazırcevaplılığa sahip olmaları nedeniyle toplum içinde yüksek saygı ve itibara layık görülmüşlerdir.

Foto 2. Âşık Alesker (URI 2)

Âşık sanatının repertuvarı; kadim epik destanları, halkın özgürlük ve kahramanlık duygularını yansıtan eserleri, satirik ve mizahi anlatıları, ayrıca dostluk ve sevgi temalarını işleyen şarkıları, ustadnameleri ve güzellemeleri kapsamaktadır. Bu sanatçılar eserlerini mühammes, dübeyt ve dodaqdEymEz gibi farklı şiir formlarında icra etmişlerdir. Sinkretik bir yapıya sahip olan âşık sanatı, yaratıcılık, icracılık ve şiir geleneğini tek bir bütün içinde birleştirmektedir.

Âşıklar Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde faaliyet göstermiş ve her bölge kendi âşık okulunu oluşturmuştur. Bu zengin gelenek, 2009 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir.

4. AZERBAYCAN MİLLÎ MÜZİK ÇALGILARI

Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne ayrıca Azerbaycan'ın millî müzik çalgıları olan tar, kamança ve balaban da dâhildir.

Azerbaycan'ın millî müzik çalgılarından biri olan tar, kendine özgü tınısı, icra üslubu ve teknik özellikleri ile seçilmektedir. Tar, 2012 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir. Azerbaycan halk müzik kültüründe son derece önemli ve vazgeçilmez bir yere sahip olan tar, estetik ve sanatsal açıdan da eşsiz bir müzik enstrümanı olarak kabul edilmektedir.

Farsça “ip, tel” anlamına gelen “tar” kelimesi, enstrümanın yapısal özelliklerine işaret etmektedir. Tarihsel gelişimi çok eski dönemlere uzanan bu çalgı, yüzyıllar boyunca hem teknik hem de yapısal açıdan sürekli gelişim göstermiştir. İlk kez XI. yüzyılda Baba Tahir ve Katran Tebrizi’nin şiirlerinde adı geçen tar, başlangıçta beş telli bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Ancak XIX. yüzyılda Azerbaycan’ın ünlü tar ustası Mirza Sadık Asad oğlu (Sadıqcan) tarafından geliştirilerek tel sayısı 11’e çıkarılmış ve böylece daha virtüöz bir müzik çalgısına dönüşmüştür. Aynı zamanda Sadıqcan, tarın icra tekniğinde de önemli bir değişiklik yaparak enstrümanı diz üzerinde çalma geleneğini terk etmiş, onu göğüs hizasında icra edilecek şekilde yeniden düzenlemiştir.

Foto 3. Tar (URL 3)

Tar, muğam icrasında, ansambllarda ve halk çalgıları orkestralarında başlıca ve yönlendirici bir enstrüman olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Bunun yanı sıra tar ve senfonik orkestra için yazılmış eserler bulunmakta ve bu enstrüman senfonik orkestralarda solo çalgı olarak da kullanılmaktadır. Azerbaycan tarı, millî müzik kültürünün sembolü ve Azerbaycan müziğinin en güçlü temsil unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Bu yönüyle tar, yalnızca bir müzik enstrümanı değil, aynı zamanda Azerbaycan halkının kimliğini, estetik dünyasını ve sesini dünyaya taşıyan eşsiz bir kültürel miras unsurudur.

Zengin melodik imkânlara sahip olan kamança, Azerbaycan müzik kültürünün vazgeçilmez çalgılarından biridir. Bu enstrümanın ortaya çıkışı hakkında çeşitli rivayetler bulunmakta olup, adı Nizami Gencevi, Alişir Nevai ve Muhammed Fuzuli gibi büyük şairlerin eserlerinde de geçmektedir. Yayla çalınan bu telli çalgı, son derece etkileyici bir tınıya ve hüzünlü, ince bir sese sahiptir. Nitekim büyük besteci Üzeyir Hacıbeyli, kamançanın sesini “insan sesine en yakın tınılardan biri” olarak nitelendirmiştir.

Foto 4. Kamança (URL 4)

Kamança, hem sözlü gelenek temelli profesyonel müzik icrasında hem de bestecilik alanında geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu enstrüman, solo melodi taşıyıcı çalgı olarak halk çalgıları topluluklarında ve orkestralarda yer almakta; ayrıca tar ve kaval ile birlikte oluşturulan muğam üçlüsünün ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir.

Kamança genellikle ceviz ağacından yapılmakta olup, gövde kısmının yüzeyi balık derisi veya büyükbaş hayvanların deri zarından hazırlanmaktadır. Azerbaycan'da tarihsel süreç içinde 3, 4 ve 5 telli kamança türleri kullanılmış; günümüzde ise 4 telli kamançalar pratikte daha yaygın hâle gelmiştir.

Kültürel mirasın korunması ve uluslararası düzeyde tanıtılması amacıyla "Kamança yapımcılığı ve icracılık sanatı" 2017 yılından itibaren UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir.

Balaban, Azerbaycan millî müzik sanatında kendine özgü bir yere sahip olan üflemeli çalgılardan biridir. Son derece yumuşak ve hüzünlü bir tınıya sahip olan balaban, Azerbaycan'ın en eski müzik enstrümanları arasında yer almaktadır. Kökeninin yaklaşık olarak MÖ I. yüzyıla kadar uzandığı kabul edilmektedir. Bu çalgının adına birçok klasik Azerbaycan şairinin eserlerinde ve ayrıca millî destanımız "Kitabi Dede Korkut"ta da rastlanmaktadır.

Foto 5. Balaban (Mammadova, 2022: 331)

Uzunluğu yaklaşık 280–300 mm olan balaban, genellikle dut ağacından; bunun yanı sıra kayısı, ceviz veya armut ağacından da üretilmektedir. Enstrümanın ağız kısmına özel bir kamış (müşteklik) yerleştirilmektedir. Balaban, içli, yumuşak ve hüzünlü tınısıyla insanın iç dünyasını; sevgi, özlem ve gönül sızısını derin bir duygusal ifade gücüyle yansıtmaktadır.

Balaban, hem halk müziği topluluklarında ve orkestralarda hem de âşık icralarının eşlik unsuru olarak kullanılmakta, ayrıca solo çalgı olarak da icra edilmektedir. 6 Aralık 2023 tarihinde Botsvana'nın Kasane kentinde gerçekleştirilen UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükûmetlerarası Komitesi'nin 18. oturumunda, Azerbaycan ve Türkiye tarafından ortak olarak sunulan "Balaban yapımcılığı ve icracılık sanatı" çok uluslu dosyası, Komite'nin oybirliği kararıyla İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir.

2018 yılı 26 Kasım–1 Aralık tarihleri arasında Mauritius Cumhuriyeti'nin başkenti Port Louis'te gerçekleştirilen UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükûmetlerarası Komitesi'nin 13. oturumunda alınan karar doğrultusunda, Köçeri ve Tenzere gibi yallılarımız UNESCO'nun Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dâhil edilmiş ve bu durum Azerbaycan kültürünün uluslararası ölçekte tanıtılması açısından önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir.

Yallı, Azerbaycan halkının millî kültürel değerlerinden biri olup geçmişi yaşatan ve kültürü geleceğe taşıyan en kıymetli miras unsurlarından biridir. Bu dans geleneği, eski dönemlerden itibaren Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde, özellikle Nahçıvan'ın kadim Şerur yöresinde yaygın olarak icra edilmiştir. (Mammadova, 2023: 1476) Söz konusu bölgede gerçekleştirilen düğün törenleri ve halk şenlikleri, özellikle de Nevruz bayramı, yallısız düşünülemez. Bu yönüyle yallı, bölgenin kadimlik ve kültürel süreklilik sembolü olarak kabul edilmektedir.

Foto 6. Yallı (Mammadova, 2023: 1476)

Köçeri ve Tenzere yallıları, halk tarafından sevilen ve düzenli olarak icra edilen danslar arasında yer almaktadır. Köçeri yallısı, göçebe yaşam kültürünü yansıtan bir yapıya sahip olup, yavaş ve hızlı bölümlerin ardışık biçimde yer aldığı bir dans formudur. Bu dansın dış bölümleri daha hareketli ve görkemli bir karakter taşırken, orta bölümü daha lirik bir nitelik göstermektedir.

"Tenzere" dansı ise "yarı altın, yarı süs" anlamına gelen adıyla, estetik ve zenginliği simgelemektedir. Bu dansı icra eden kadınlar, altın takılar, kolyeler, küpeler, yüzükler ve benzeri süs eşyaları takarak dans eder ve bu şekilde güzellik, ihtişam ve zenginliği temsil ederler. Dans, genellikle zurna ve nağara eşliğinde, düğünlerde ve halk törenlerinde icra edilmektedir.

Tenzere dansı iki bölümden oluşmakta olup, icra sırasında dansçılar küçük parmaklarını birbirine kenetleyerek hareket etmektedirler. Üç adım ileri hareket edilerek sol ayağın ucu yere vurulur; ardından sol ayak yeniden öne atılarak kısa bir süre üzerinde durulur. Daha sonra üç küçük adım geriye atılarak ikinci bölümde hareketler biraz daha hızlı tempoda tekrar edilmektedir.

Derin millî tarihî köklere sahip olan ve birlik ile dayanışmanın simgesi kabul edilen "Yallı" dansının uluslararası düzeye taşınması, Azerbaycançılık ideolojisinin tanıtılması açısından son derece önemli olup, aynı zamanda bağımsız Azerbaycan diplomasisinin ve kültür politikasının önemli başarılarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Azerbaycan'ın yukarıda bahsedilen millî kültürel miras unsurlarının UNESCO koruma listelerine dâhil edilmesi, ülkemiz açısından büyük bir başarı olarak kabul edilmektedir. Zira bu durum, söz konusu millî miras örneklerinin Azerbaycan'a ait olduğunu bir kez daha teyit etmekte; aynı zamanda bu kültürel değerlerin dünya çapında tanındığını göstermektedir. Böylece bu sanat örneklerinin başka kültürler tarafından sahiplenilmesi ya da kendine mal edilmesi mümkün olmamaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında Azerbaycan'ın somut olmayan kültürel mirası UNESCO çerçevesinde ele alınmış; muğam, âşık sanatı, millî müzik çalgıları (tar, kamança, balaban) ve yallı geleneği gibi temel kültürel unsurların tarihsel gelişimi, sanatsal özellikleri ve uluslararası tanınma süreçleri incelenmiştir.

Elde edilen bulgular göstermektedir ki Azerbaycan müzik ve dans kültürü, yalnızca estetik bir sanat formu değil, aynı zamanda halkın tarihini, yaşam felsefesini, duygu dünyasını ve millî kimliğini yansıtan güçlü bir kültürel hafıza alanıdır. Bu miras unsurları yüzyıllar boyunca sözlü gelenek yoluyla aktarılmış, ustadan çırağa geçen bir sistem içinde günümüze ulaşmıştır.

UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras listelerine dâhil edilme süreci, Azerbaycan kültürünün uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamış ve bu değerlerin evrensel kültür mirasının bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle muğam, âşık sanatı ve millî çalgıların yanı sıra yallı geleneğinin de farklı listelerde yer alması, Azerbaycan'ın kültürel zenginliğinin çok boyutlu yapısını göstermektedir.

Bu süreç aynı zamanda kültürel diplomasi açısından da önemli sonuçlar doğurmuş, Azerbaycan'ın dünya kültür sahnesindeki konumunu güçlendirmiştir. Kültürel mirasın korunması yalnızca devlet kurumlarının değil, aynı zamanda toplumun tüm bireylerinin ortak sorumluluğu olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Azerbaycan'ın somut olmayan kültürel miras unsurları hem ulusal kimliğin korunması hem de evrensel kültürün zenginleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu değerlerin korunması, araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel sürekliliğin sağlanması bakımından stratejik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Abbaszade, F. E. (2008). *Sistema OON* [Birleşmiş Milletler Sistemi]. Kitab Evi.

Adams, V. (2006). *The history of UNESCO*. Book Press.

Eliyeva, İ. (2018, 9 Kasım). Muğamın böyük himayedarı. *Azerbaycan*, (253), 1–3.

Mammadyarov, E. (2007, October 18). *Address at the 34th session of the UNESCO General Conference*. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan. http://mfa.gov.az

Mammadova, G. (2023). Nahçıvan'da İcra edilen bir bölümlü halayların karakteristik özellikleri. I*nternational Journal of Social and Humanities Sciences Research* (JSHSR) 10(97),1475-1482.

Mammadova, G. (2022). *Azerbaycan müzik folklorünün çeşitliliği bağlamında Nahçıvan bölgesinin düğün ritüelinin incelenmesi.* Rast Müzikoloji Dergisi. Sonbahar 10(3) 329-344

UNESCO üzre Azerbaycan Milli Komissiyası. (2011). *YUNESCO üzre Azerbaycan Milli Komissiyasının hesabatları (1995–2011)*. http://mfa.gov.az

UNESCO ve Azerbaycan. (t.y.). Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan. http://mfa.gov.az

UNESCO. (t.y.). *Communities: Member States*. http://portal.unesco.org

Wilson, S. (2010). *UNESCO activity in the 2000s*. Sorbonne University Press.

URL 1. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.trims.edu.az/noduploads/book/quot-musiqi-quot-fanni-uzra-6-ci-sinif-ucun-darslik-1631595610-407.pdf

URL 2. https://www.trend.az/azerbaijan/4116250.html

URL 3. https://az.wikipedia.org/wiki/Taro

URL 4. https://portal.azertag.az/az/node/6038